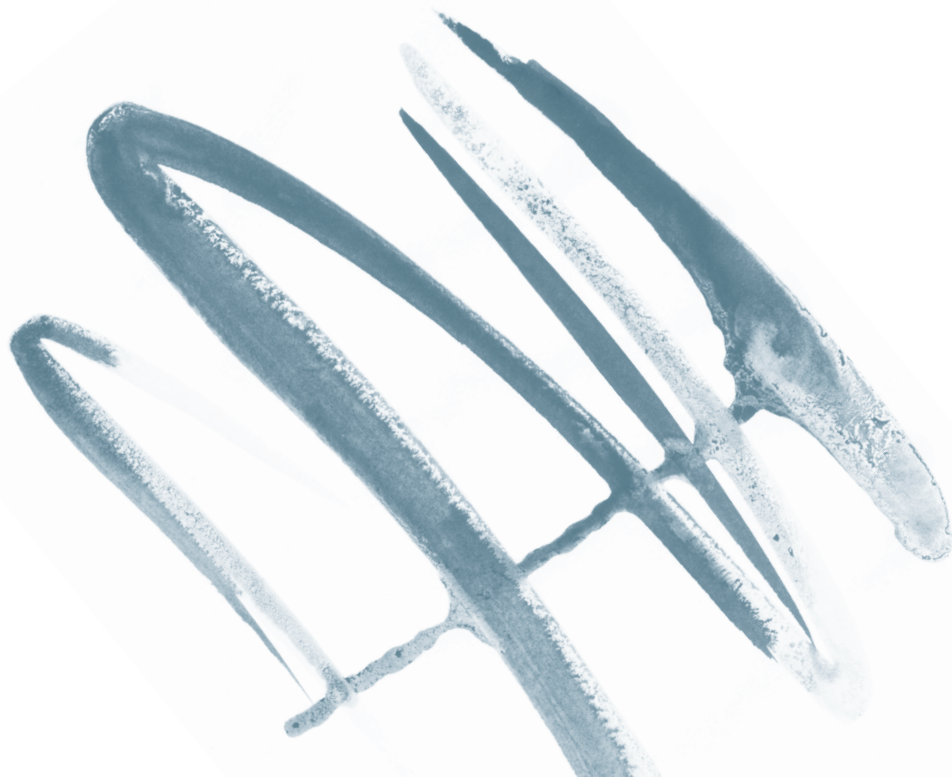

Barkócziné Tarján Zsuzsanna

*Mit? Hogyan? Miért?
Néprajz-oktatás a Kaposvári Egyetemen*

„Minden, amire szükségünk lehet a sikeres, boldog és gyönyörű élethez, egyszerű, alapfokú igazságok felismerése és alkalmazása.”

James Allen

Egy népet nemzeti kultúrája jellemez, ez adja azt az alaptudást, melynek elsajátítása identitásunk fő építő anyaga, hovatartozásunk kohéziója, gondolataink, érzelmeink táptalaja.

A kultúra fogalma rendkívül összetett, beletartoznak a szokások, hagyományok, egyéni és társas rituálék, az ízlés, az oktatás, az emberek magatartásmódja, gondolkodása, szellemi és tárgyi produktumai. A –kultúra utótagú szóösszetételek bokra kiválóan érzékelteti ezt a tényt: magatartás-kultúra, tánc-kultúra, énekkultúra, mozgáskultúra, népi kultúra, lakáskultúra...

A kultúra legmagasabb szintje a tudomány és a művészet. Hallgatóink abban az óriási szerencsében részesülnek, hogy évekig e kettő mentén építhetik fel életüket.

A kultúra elsajátítása a születéssel, az öntudatra ébredéssel kezdődik, s számtalan közvetítő közeget át egy életen keresztül tart. Mindnyájan részt veszünk benne, az értelmiségi lét legfőbb feladata a kultúra kincsestárának gyarapítása.

A kultúra közvetíti a múlt és jövő között, az előző nemzedékek tudásán, felhalmozott kincsein építkezik a jelen, mely szülőgálya lesz a jövőnek.

A népi kultúra a folytonosságot teremti meg a generációk egymásutániségében: egy olyan alaptudást közvetít, mely velünk születik, bennünk él, emberi mivoltunkból, évszázadok óta ismétlődő cselekedetekből és gondolatokból formálódott. Olyan korba kalauzol el bennünket, amikor még harmóniában egyesült ember és természet, s e

kapcsolatban az ember az őt körülölelő élet részének tekintette önmagát. Az égitestek, melyek ősidők óta vigyázzák az emberi világot, mélységes tiszteletben részesültek. A természet szakralitása meghatározta az ember magatartását, melyet a tisztelet és a beilleszkedés jellemez.

A falusiak tudták, hogy „az idő a gazda mindennütt”, s az idő fogalma itt kettős: a tempus a társadalmi időt jelenti, mely a napok rendjén alapul, de ideértendő a napi időjárás, a napkeltétől napnyugtáig tartó munkanap, az évszakok ritmusa, az évek átmeneti rítusokkal tagolt folyamatossága, mely khronosz, a kozmikus idő rendjébe áll.

Az egyéni lét a közösségi ritmushoz igazodik. A gyermek szocializációja a hagyományok, normák, viselkedésminták elsajátításán alapulnak, s ily módon zökkenőmentesen betagozódnak a tradicionális életrendbe.

Az átmeneti rítusok azok a szertartások, amelyek az életállomások jelzői. Ezek a fordulópontok az egyén és a közösség szempontjából is a legfontosabbak. Az emberélet három „szentsége”, legfontosabb állomása a születés, a házasodás és a halál. Ezeknek a fordulópontoknak a ceremóniája ősi hagyományrendet közvetít. Amikor az újszülöttet apja áttemeli a küszöbön, a kintből a védett bent fészekmelegébe, egyszersmind a család körébe fogadja. A család szerves alapegysége a faluközösségnek, amely olyan organikus szervezet, amely komplexitása által képes arra, hogy a létszükségleteket biztosítsa.

A kisgyermek belenő a család és a közösség életrendjébe, ez határozza meg érzelmi és gondolatvilágát. Elfogad szabályokat, felvesz ritmust, igazodik és kiteljesedik. Táguló látóköre a falu határáig ér, a települést övező erdő, mező, patak, rétek, szántóföldek a kintség, a falu széle a bentség öve. Beletanul a munkába, s ami evvel jár: a felelősség súlyába, a kitartás és helytállás keménységébe, a bizalom szárnyakat adó erejébe, s a játék önfeladtságába. Készül a felnőttlétre. A felnőtté válás a gyermekáldással teljesedik be. Ennek bevezető rítusa, a mennyegző az élet legfontosabb eseménye. Józan megfontolás, felkészülés előzi meg: életre szól. Varázscselekedetek kísérik minden mozzanatát, a dolognak sikerülnie kell! A nyári munkacsúcsokat a téli belterjesebb napok követik, amikor ideje van a játéknak, mesének, mulatozásnak. A férfiember és az asszony egymást kiegészítő feladatkörrel biztosítja a család működésének teljességét. Úgy kell gazdálkodniuk, hogy a megtermelt javak között ott legyen a következő esztendő indításához a mag. A szaporulat és a termény nemcsak a jelennek szól, egy részét félre kell tenni a folytonosság biztosításához.

Az öregedés természetes folyamat, s nincs máglyos halál. A család és a faluközösség ott áll a búcsúzó ágya mellett, akinek a lelke hamarosan az öröklét világába távozik.

Az első néprajzos kurzus az egyén és a falu életét mutatja be úgy, hogy abból életelek, összehasonlítható értékek, modellértékű szerepminták rajzolódjanak ki. Érveket szolgáltat a fogyasztói társadalom felelőtlen tobzódása, könnyelmű döntései, a mértéktelenség burjánzása ellenében. Segít annak felismerésében, hogy a legfőbb érték

a mérték, s akkor leszek elégedett, ha világosan látom szükségleteim körvonalát. Az önállóság, az autonómia magabiztonságom alapja. A szolgáltatások változó színvonalának kiszolgáltatott ember elveszett a természetben, nem uralja saját életét.

Helyére kerül a kalandvágy, a külföldi tapasztalatszerzés és a szülőföldhöz való tartozás egysége.

Bebizonyítjuk, hogy az egyén élete akkor teljes, ha képes felvenni a közösségi élet ritmusát, betagozódni rendjébe, s egyéni létével, alkotásaival hasznára válni, gyarapítani azt. A teremtő erő minden egyes emberben megtestesült, nincs tehetségtelen, felesleges, semmirekellő köztünk. Csak vannak kallódók, öntudatlanul sodródók, beetethetők és restek.

A második félév megszerzett alaptudásunkat a népszokások és néphit segítségével még közelebb hozza az egyénhez. A gyökerekig hatolunk: mi bennünk, gondolkodásunkban és tetteinkben az örök emberi? Mi magyarázza azt, hogy alapvető cselekedeteink ugyanazok mindenütt a világon? Mi köti össze a bantu négert, az eszkimót és a magyart? Milyen ismétlődő cselekedetek, rituálék közvetítik az ősi üzenetet? Melyek az ősi jelek, amelyek évezredek óta jelen vannak a kultúrában, belénk ívódtak, készen kaptuk őket, s majd mi is átörökítjük ezeket gyermekeinkre? Az archetipikus jelek tettenérése, felfedezésük a kultúra rétegeiben izgalmas utazás. A kurzus segít a lényeges tartalmak felismerésében úgy magatartásunkban, gondolatainkban, mint a bennünket körülvevő tárgyi világban.

A népművészet tanulmányozása során is a jelképig mélyítjük figyelmünk: azt keressük, hogyan valósul meg egy ösztönös alkotóban a teljesség,

mitől lesz az alkotás harmonikus, arányos, befejezett, mik a megvalósulás szinkretizmusának építői, mitől borul egységbe a szépség, hasznosság és az üzenet. A minden emberben élő teremtő erő tökéletes inkarnációi a népművészeti tárgyak: úgy jönnek létre harmonikus, arányos, tökéletesen érthető alkotások, hogy ezek elméleti alapjait nem könyvekből, hanem a lélek legmélyéről hozták fel az alkotók. A hallgatók is felismerik önmagukban szépérzéküket, az alkotó embert, aki képes a világmindenség alapelveit tükröztetni. Leendő tanárok, óvodapedagógusok a népművészeti alkotások alapelveit vizuális ABC-ként adhatják tovább, felmutatva 21. századi képi valóságunkkal szemben a megnyugtató rendet és harmóniát, visszahozva a szépség eszményét esztétikai értékrendükbe.

Idegenforgalmi szakmenedzserek két féleven át tanulnak néprajzot. Az alapismeretek átadása után a néprajz gyakorlati hasznát figyeljük: hogyan lehet egy kis települést megmenteni népi hagyományai segítségével, idegenforgalom generálásával. A készülő projektek először is felfedezik a helyi értékeket, majd megtervezik, hogyan lehet értékesíteni ezeket a kincseket: a jó levegőt, a szép, barátságos környezetet, a tiszta vizeket, a hagyományos életmód regeneráló erejét. Számba veszik lakókörnyezetük épített és természeti értékeit, a „régieket” tudását hordozó ismereteket, a megtartó hagyományokat, s megpróbálnak olyan perspektívát felvázolni, amely értelmes célt adhat az ott lakóknak, újra létrehozhat organikus közösségeket, s vonzereje által látogatókat, kirándulókat, pihenni vágyó embereket hozhat.

Napjainkban a gyorsuló idő és a fogyasztói javak utáni hajsza, a lineáris fejlődés eleve kudarcra

ítélt, mókuserék hajtására emlékeztető törtétese a meghatározó. Ez irányú törekvéseinket növekvő biológiai lábnyom, kontinensnyi méretű úszó szemétszigetek, szennyezett levegő, habzó víz, szegényedő biodiverzitás, drasztikus környezeti változások kísérik. Sokszor magányosak vagyunk, izoláltak, kiégettek.

Itt az idő, hogy felfedezzük az örökidők óta létező értékeinket: a hétágra sütő napot, a friss gyümölcs illatát, az állatokat és növényeket környezetünkben. Hogy felfedezzük a bennünk is megtestesülő univerzumot. Testünk építőanyagai azonosak a világmindenség alapelemeivel. Minden létező, növény és állat a testvérünk. Ugyannyi joguk van az élethez, az itt léthez, mint nekünk. Az ember az egyetlen élőlény, amely elég ostoba ahhoz, hogy elpusztítsa saját életfeltételeit. S miközben ezt teszi, sorsába belefalonódik a boldogtalanság és reménytelenség.

Itt az ideje, hogy tudatosan építsük fel az életünk. Meg kell határozni világos céljainkat, felismerni egyéni szükségleteinket. Ez nem nehéz, csupán a múlt felhalmozott kincseihez kell fordulnunk. Meg kell néznünk, milyen képi világot teremtett a természet deszakralizációja előtt az ember, s milyent a technika bővületébe esett civilizáció. Milyen elvek vezették az egyént a történelem során? Hogyan tudunk úgy előbbre jutni, hogy evel ne generáljunk pusztulást, szennyezést magunk mögött? Mit tudunk mi, személy szerint, hozzátenni az emberiség által felhalmozott kultúrkinccshez?

A néprajz a gyökerekhez, az alapokhoz vezet vissza. Feltár egy tiszta forrást, melyből, ha iszol, tudni fogod, mire van szükséged, hol a határ, hogyan tovább...